

sin tvoj zaril se je živ pod zemljó — — koplje,
v rovu še zarja poljan mu mračne misli obseva,
sin njegov več ne bo jih poznal, ne sanjal o njih.«

Tako bi se bil Javornik v »Črnem bregu« lahko lotil našega narodnega gospodarskega in socialnega vprašanja — kot umetnik. Toda kakor toliko drugega je žal tudi to vprašanje v povesti samo nakazal, namesto da bi mu bilo — recimo — za osnovo dela. Če se namreč vprašamo, na čem pričujoča povest sloni, vidimo, da nima pravih epičnih, a tudi ne idejnih tal.

Naslov »Črni breg« obljublja nekaj, česar avtor ni izpolnil. Ni nam napisal niti izrazito socialne, še manj kolektivne povesti, čeprav nam je v posameznih epizodah oboje nakazal. Zamisel kolektivne povesti je bila onemogočena že takoj, ko se je pisatelj odločil, prenesti vso težo zgodbe na opis usode Korenove družine. A kako neizrazita je celo podoba te družine! Razen matere in očeta nam je pisatelj dosti živo naslikal samo še sina Toneta. Toda obširnost, s katero nam opisuje njegovo bolezen, izvirajočo iz nesreče v rudniku, se slabo ujema s sicer skopimi dogodki. To slabi povest v vsebinskem pogledu prvič zato, ker nesreča kot socialen dokument ni prepričevalna. Razen tega pa je videti, kakor bi bil avtor skušal s slikanjem okolja utemeljiti edinole Tonetovo nesrečo, to pa je slednjič potreboval, da je mogel tudi ljubezensko zgodbo med njim in Fani vplesti v niz vseh žalostnih dogodkov. Tako je povest po svojem notranjem vsebinskem obsegu vedno ožja, podoba ene ali več individualnih usod, in je njena razdelitev na štiri poglavja v resnici samo navidezna. Povest bi mogla in tudi morala biti spričo take zasnove mnogo krajša.

Pisatelj v svoji domišljiji ni imel dovolj snovi, da bi iz nje ustvaril širši epični organizem. Zdi se, da je ta pomanjkljiva zgodba tudi ena izmed posledic njegovega preveč racionalističnega odnosa do življenja. Prezirajoč elementarno doživetje čuvstva in še posebno domišljije zapada avtor v neke vrste intelektualni artizem absolutne stvarnosti. Zato ne pogreša topline in srčne krvi samo njegova beseda, marveč ima to za posledico še hujšo, za pripovednika naravnost usodno napako: da namreč njegovo pripovedovanje bravca ne privlači, ker mu manjka magične moči napetosti in očarljivosti. To, a ne življenjska resničnost je vzrok, da je njegovo pripovedovanje večkrat hladno in naravnost suhoparno. Tudi pisateljev jezik je pomanjkljiv in neroden, posebno kar se skladnje tiče.

Vendarle pa je kljub vsem tem napakam v povesti nekaj zelo posrečenih epizod, živih dialogov in izvrstnih opazovanj ter opisov. Iz njih govori resnična nadarjenost. Prav zaradi tega je treba posebej poudariti, da se povest ugodno razlikuje od del nekaterih naših »socialnih« pisateljev tudi po tem, da v nji ni grobe tendence in banalnosti. »Črni breg« pomeni tako le napredek naše socialne ljudske povesti.

France Vodnik

Josipa Murna-Aleksandrova: **Izbrani spisi**. Uredila Trdina Silva. V Ljubljani 1933. Izdala in založila Tiskovna zadruga. Str. CV + 265.

Kaj je bila avtoričina resnična naloga v primeru, da bi s to svojo disertacijo izpolnila, kakor je želela, neko vrzel v naši slovstveni zgodovini?

Trideset in še več let po Murnovi smrti in po Prijateljevi izdaji njegovih Pesmi in romanc, zlasti ko izhajajo Cankarjevi Zbrani spisi in obetajo popolno izdajo Kettejevega literarnega dela, je potrebno, da bi nam pokazala Murnovo celotno pesniško delo. Njen zagovor na str. 235, zakaj ne pri naša celotne izdaje, jo prej obtožuje kakor zagovarja in priča, da se ni prav zavedala pomena svoje naloge. Prijateljeve izdaje Pesmi in romanc 1905. l. s svojim delom ni izpopolnila, temveč je v nekih ozirih »napravila korak« nazaj in ne »dalje«, kakor je mislila: razrušila je namreč Murnovo ureditev, ki jo je bil Prijatelj ohranil. Murn je svoje pesmi premišljeno uredil. V prvem vencu je splel svojo najbolj osebno, vročo liriko — nepopisno stvariteljsko srečo mladega genialnega duha, ki jo prepleta slutnja o — prezgodnji smrti. Tu je res monumentalen, kakor »kondor solncu brat«, ki bije z okrvavljeno glavo v silnem, srčnem, slepem ponosu v rešetke svoje ječe. Od Pomladanske romance o svetem Juriju, ki »je božja svoboda || in življenje in moč in priroda« || do pesmi o orlu, ki v »usodni uri« »nad ves svet se vzpel je«, vriska, raste, poje, šepeta, umira, vstaja pred našo dušo nepozabljiva simfonija mladega življenja, kakršne nam ni zapel nobeden naših pesnikov. Morda je samo Jenko včasih s tako visokim duhom in tako krvavečim srcem obličil svojo mladost. Župančičeva Čaša opojnosti je poleg prvega venca — igrača, jezikovno in slogovno sicer bolj izbrušena, toda življenjsko bleda in čustveno slabokrvna. Murnove pesmi človeku zapro besedo, dih ti zastane, pri srcu te zaskeli, in omotičen stojiš nad brezdom — življenja in smrti. Nekateri pesniki so kakor strastni zagovorniki raznih človeških zablod, ki te po brvi gladke besede vodijo preko prepadov življenja, drugi pa ti v ognju bolesti svojega srca razodevajo vse grozote življenjske blaznice. Kakršna je tvoja duša, tvoje srce in tvoj um, takšnega poeta pa vzljubiš in priznaš.

Življenjska razsežnost nekaterih Murnovih pesmi iz prvega cikla je veličanska. Tu je res nanovo ustvarjen svet: prav za prav dvoje svetov v neizmernem prepletanju: tu ubogo človeško srce, kričeče po sreči, zdravju, ljubezni, Bogu, tam vihanje letnih časov preko človeškega porajanja in umiranja, padec škrjančka »pojoče rakete« (kakor ga je pred Župančičem krstil že Lenau, duhovni brat in učitelj Jenkov), v nočno brazdo in ž njim se grudi tudi pesnikovo srce, obupen krik ranjenega gosjaka na zamrzujočem jezeru, svetel mir pomladnih dobav, skozi katere drvi prošnja mladega, silnega, čistega srca kakor gol meč, naperjen zoper početnika in ohranjevavca vsega, kajti nekje blizu, v poljani, preko katere bi moral pesnik v trdo dozorelost, kraka strašna ptica. In tu je opojna, čeprav samo trenotna odrešitev, eros ali seksus — vseeno, prvotnost pesnikovega življenjskega vzgona je pravečna,

»kakor veter z drobno travo
jaz bi se igral s teboj!«

Zato ljubi Murn naravo in kmeta, ki živi v njej, iz nje in zanjo. Ono razlaganje, kakor da bi ga upor zoper mesto in mestno življenje vodil v opevanje kmečkega življenja, je neresnično. Drugi venec Murnove zbirke je živo nadaljevanje prvega. Pesem Hrepenenje nam poje, da se pesnik hoče »pobratiti s planjavo, z izpodnebnim zrakom«. Srce naj služi naravi za hlapca,

da se umiri. Toda miru ni, peroti smrti ga bijejo po glavi tudi, ko stopa za plugom. Nejasno hrepenenje se je zdaj prerodilo v živo željo po osebni sreči. Tok časa drvi čezenj, ter ga grabi s seboj, ne pusti, da bi vzklik v zemlji. Le tuintam se umiri, ter zastrni v slast cvetenja, dozorevanja in žetve. In že je spet tu, vsiljiva, neusmiljena ptica — zla slutnja, neizpolnjiva želja, neljubljena sestra — smrt.

V tretjem vencu se obe melodiji združita, le da je pesnikovo srce zdaj povezano, sklenjeno, uklenjeno v ritem one divje in vendar tako krotke — usode. Na čelu tretjega venca stoji predsmrtna Balada o Damjanu. Obupno se smehljajoča združitev »takrat bom mandeljnov in življenja sit«, je najbolj tragična izpoved v našem slovstvu. Še se zbuja kriki iz prvega venca, toda pesnik jih zdaj sam duši z elegično ravnodušnostjo, še se vzpne včasih protest kot konj, če ga udariš po trebuhu, toda vedno tišje, mirneje izzveneva življenje v »brezglasni« pogovor pesnikov s krotko grlico. Nežnost, s katero je, potem ko je zadnjič udaril ob stene svoje ječe, povsili svojo glavo, je nepisljiva. Naj govori sam:

»Ni mi dobro. Jaz venem in hiram
in moč mi ni iz tvojih bližin;
živim, ah, in zraven umiram
po blesku gorá in dolín.«

Toda to še ni njegova zadnja beseda, v sonetih Fin de siècle, ki jih ni sprejel v svojo zbirko, je v tretjem, najlepšem sonetu povedal, kaj je bilo bistvo njegovega življenja in njegove poezije:

»Srce je žalostno in išče si rešitve,
oklenit se duhá duh hrepeni...«

V višjo stratosfero duhovnega življenja pa itak človeška duša še ni prodrla.

Toda saj ni moja naloga, da govorim o tem. Le namigniti sem hotel, kako škodo je storila urednica pesniku, da je malomarno razbila njegovo pesniško ureditev.

Druga poglobitna napaka, ki je v zvezi s prvo, je, da je urednica izpustila pesmi iz Murnove ureditve (Ko soha Venerina, Kot iz tihe, zábljene kapele, Prazna je široka cesta, Pred vsemi svetimi, Romarska, Še minulost pred menó, Zvečer, Želje (Vodnik jo je bil sprejel v Slovensko moderno liriko!), kakor tudi iz Prijateljevega uvoda (Oda na mladost, Renegat). Iz Prijateljevega »dostavka« je prevzela vse, dasi piše na str. 260., da je izpustila pesem *** (Prešlâ pomlad, po bliskovo prešlo poletje...). Prav tako bi morala vključiti vse Murnove objave iz zbornika Na razstanku in Ljubljanskega Zvona, kratko in malo vse tiskano in rokopisno gradivo. Za vse bi našla že precej prostora celo v takem obsegu svoje knjige, ako ne bi n. pr. tolikokrat navajala raznih osebnih in bibliografskih podatkov. Sploh je ves tako zvani kritični aparat prerazvlečen in kljub navidezni popolnosti — nepopoln. Pri naštevanju Murnove korespondence je pozabila dvoje Murnovih pisem Miklavžu Omerzi, ki so jih 1928. l. celo ponatisnili v LZ. To ne bi bila huda nesreča, ako ne bi bilo teh dvoje pisem iz 1897. in 1900. l. tako po-

membnih za umevanje Murnovega pesniškega in kritičnega duha. Prvo govorilo o Murnovem pojmovanju pesništva in slovstva sploh, drugo pa dokazuje, da je Aškrčeva karakteristika Ketteja človeka in pesnika v njegovi izdaji — Murnova.

Urednica se je zelo trudila, da bi napisala izčrpen Murnov življenjepis. Res je rešila mnogo spominov Murnovih tovarišev in sodobnikov ter jih je vplela v svojo razpravo. Morda ji je ta obilica gradiva zadušila samostojen pogled na pesnikovo življenje in delo. Ko je slišala toliko osebnih, zanimivih in manj zanimivih povestic o Murnu, se ji je koncept zmedel. In še eno poglavitno napako je zagrešila, ko je spisavala Murnovo življenje, je ni vodila Murnova pesem, temveč anekdota o njem in ob tej anekdoti ga zdaj zagovarja in opravičuje, zdaj spet graja in označuje. Šibko je prikazala dobo svetovne in naše moderne. Ritem slovenskega ustvarjanja na koncu 19. stoletja ne more biti samo odpor zoper »preživelo literarno konvencionalnost« in posnemanje tujih literarnih gesel. Kje so vezi, ki družijo to generacijo z njihovimi predniki? V umetnosti naroda so vedno skupne melodije, oblike in vsebine. »Neprekinjena veriga« spaja vsa umetnostna dela vsakega občestva. Novi rodovi se sicer podajajo z novimi programi na delo, toda kmalu jih prevzame osnovna pesem in oblika njihovega občestva in njihovo delo je le organska rast nove pomladi. Spremenila se je le zmožnost umetnikovih in uvažalčevih oči in občutljivost njunih duš. Naloga in njena rešitev pa sta vekomaj ista: rešiti človeka iz strašne poplave doživljajev snovi in duha na suhe holme, s katerih je mogoče videti, ali pa vsaj slutiti nebo in pekel, dobro in zlo, lepo in grdo, resnico in laž. V življenjepis samem je urednica spretno povezala zunanjo sliko Murnovega življenja, kakor jo je dojel sodobni filister. Kakor hitro pa je skušala poustvariti njegovo dušno življenje in stanje, je moralizirala. Kritik, ki more razumeti Primičevo Julijo in Prešerna, je morda dober psiholog, toda slep kritik, Apelov kopitar. Zlasti zaboli človeka v uredničinem prikazovanju Murnovega življenja dvoje, troje stvari: na str. X. pripoveduje, da je Murn »spoznal v materi ničvredno žensko«. Ta sodba treh, štirih žensk o njihovi nesrečni sestri je neusmiljena in slepa, zlasti ker ji urednica sama oporeka na podlagi nekega Murnovega pisma na str. XXV. Prav tako je uredničina razlaga pesnikove ljubezni do Alme nesresnična. Tudi o Murnovi spolni bolezni je preveč govorjenja.

Opis Murnovih pesmi je skrbno napisan, toda žal da je samo zunanji opis.

Njeno delo kaže, da urednica pesnika prav v bistvenem ni doživela. Pač pa je s svojim delom postavila dobro podlago za nadaljnja dela o pesniku Murnu.

A. Slodnjak

Levstikov zbornik. Uredila Janez Logar in Anton Ocvirk. Ljubljana 1933. Izdal in založil »Slavistični klub« na univerzi v Ljubljani. Str. 417. — Lepo je počastila Levstikovo stoletnico naša slavistična mladina, ki je ob tej obletnici dala na svetlo, z dveletno zamudo sicer, zbornik znanstvenih razprav o Levstiku in njegovem delu. Prvo, ki jo je bil napisal Anton Ocvirk, sem ocenil že v lanskem letniku našega časopisa, kot avtorjevo disertacijo. Tam sem razložil, kakor sem